

norden

Umhvørvisvirkisskrá 2009–2012

Umhvörvisvirkisskrá 2009–2012

ANP 2009:734

© Norðurlenska ráðharraráðið, Keyptmannahavn 2008

ISBN: 978-92-893-1885-3

Prent: Scanprint as

Sniðgeving: Jette Koefoed

Myndir:

Photodisc: Kápa, s. 3, 4, 6, 8, 10, 12, 13,
16, 18, 20, 28, 31

Johannes Jansson: s. 3, 4, 10, 12, 14, 16,
20, 22, 23, 24, 32, 35

Magnus Fröderberg: s. 5, 26, 28, 30

Grete Kodi: s. 3, 4, 8, 18, 19, 22, 24, 28

Lennart Perlenhem: s. 19, 32

Karin Beate Nøsterud: s. 21, 26, 30

Nikolaj Bock: s. 27

Upplag: 500

Prentað á umhvörvisvinnarligt pappír, ið lýkur
norðurlenska umhvörvismerking.

Fleiri eintøk kunnu bíleggjast á

www.norden.org/order

Onnur norðurlensk rit kunnu bíleggjast á

www.norden.org/publikationer

Prentað í Danmark

www.norden.org

Norðurlenska samarbeiðið

Norðurlenska samstarvið er eitt av heimsins mest umfatandi felagsskapum. Samstarvið fevnir um Danmark, Finland, Ísland, Noreg og Svøríki, umframt heimastýrini sjálvstýrandi økini Føroyar, Grønland og Åland.

Norðurlenska samstarvið er politiskt, búskaparliga og mentanarliga grundað. Samstarvið er ein týðningarmikil liður í Evropeiskum og altjóða samstarvi og miðar ímóti sterkum norðurlondum í einum sterkum Evropa.

Norðurlendskt samstarv ynskir at styrkja áhugamál og virði hjá norðurlenskum økjum í altjóða høpi. Felags virði landanna millum eru við til at styrkja støðuna hjá norðurlondum sum eitt av heimsins mest nýhugsandi og kappingarførum økjum.

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0200
Fax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0400
Fax (+45) 3311 1870

Innihald

- 5 Fororð
- 6 Inngangur

Virkisøkir

- 9 1. Veðurlag og luft
- 11 1.1 Veðurlagsávirkan
- 13 1.2 Veðurlagstillaging
- 15 1.3 Luftgóðska, heilsa og umhvørvi

- 17 2. Hav og strandaleiðir
- 18 2.1 Umsiting, grundað á vistfrøðiskipanir
- 19 2.2 Ovurtaðing
- 21 2.3 Vandamikil evni í havinum

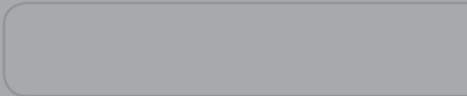

- 23 3. Lívfrøðiligt fjølbroytni og vistfrøðiskipanartænastur
- 25 3.1 Lívfrøðiligt fjølbroytni
- 27 3.2 Landslag, mentanarumhvørvi og útlív

- 29 4. Burðardygg nýtsla og framleiðsla
- 31 4.1 Kemisk evni og ringræsur
- 33 4.2 Tilfeingiseffektivitetur og umhvørvisrikin marknaður

- 34 At fremja í verki og fylgja við
- 35 Fyriskipan
- 36 Styttingar
- 36 Samráðingarbólkur

Fororð

Vistfrøðiskipanir, ið virka, sum tær skulu, geva okkum reina luft, reint vatn, óeitraðan mat og aðra rávøru, sum samanlagt er fortreytin fyri, hvussu gott vit hava tað, bæði líkamliga og sinnisliga. Norðurlenska landslagið, okkara náttúra og mentan er gott tilfeingi hjá fólki, ið her búleika, og samfelag okkara er grundað á tilfeingið, vit fáa úr umhvørvinum. At verja og fjálga um umhvørvið snýr seg í royndum um at varðveita og bóta lívskorini hjá menniskjum.

Henda umhvörvisvirkisskrá er sett at vara tíðarbilið 2009-2012. Hon stjórnar tí umhvørvisamstarvi, sum er í Norðurlenska ráðharraráðnum. Skráin vísir, hvussu norðurlenska arbeiðið á umhvørvisøkinum strategiskt verður skipað. Í umhvörvisgeiranum er eisini serlig strategi fyri arbeiðið við veðurlagi og umhvørvisseitan á norðpólsleiðunum.

Mál, ið hava týðning fyri umhvørvið, verða yvirskipað viðgjørd í norðurlensku arbeiðsskránni fyri burðardyggja menning og í rammuskránni fyri landbúnað, skógarbrúk, fiskiskap og matvøru í samstarvsskránni fyri norðpóls-

leiðir og í leiðreglunum fyri samstarv á okkara nærleiðum. Leiðreglur fyri umhvørvisamstarvið eru eisini orðaðar av londunum í árligu skránni frá formansskapinum í Norðurlenska ráðharraráðnum.

Í átøkum í 2007 hjá norðurlensku forsætisráðharrunum um alheimsgerð vóru serliga veðurlags- og orkumál tikin fram. Alheimsgerðarátakið fer næstu árin at seta sín dóm á norðurlenska samstarvið. Umhvørvismálini verða alsamt meira ávirkað av alheimsgerðini og verða samstundis eisini torgreiddari. Tí er stórir tørvur á at samskipa umhvørvispolitikk og politikk á øðrum økjum.

Serliga verða altjóða mál havd til viðgerðar, har ið Norðurlond í samvinnu kunnu røkja síni áhugamál, so tey gera mun og gera mestu norðurlensku nyttuna. Samstarv millum stjórnir og myndugleikar í londunum skal verða tikið fram á slíkan hátt, at virðini vaksa við at samskifta um royndir og arbeiðsroyndir, felagsloysnir og felagsuppskot, og at arbeiða við átøkum í ES og á altjóða stigi.

Skráin er gjørd eftir teimum fortreytum, sum eru í løtuni. Umráðandi er, at norðurlenska umhvørvisamstarvið verður ment og verður brennideplað til tess at kunna taka særavkomandi avbjóðingum. Umhvørvismálaráðharrarnir vilja tí halda fram at greina týðandi framtíðar samstarvsøki, har Norðurlond í felag kunnu verða við til at skapa eitt betri umhvørvi.

Vegna allar teir norðurlensku umhvørvismálaráðharrarnar

Andreas Carlgren

Inngangur

Mangar eru avbjóðingarnar á umhverfisökinum, sum mugu verða tiknar upp í samvinnu – tjóðarlíga, økislíga og alheimslíga. Hetta snýr seg fram um alt annað um veðurlagsbroytingar, um hvussu skaðilig evni verða brúkt og latin út í náttúruna, um at verja havsins vistfrøðiskipanir og at varðveita og brúka lívfrøðiliga fjølbroytnið. Neyðugt er at styrkja samstarvið millum Norðurlond fyrri á besta hátt at brúka okkara tilfeingi, ið slepst framat, og fyrri at virka fyrri felagsloysnum fyrri øll Norðurlond.

Tráað verður eftir, at Norðurlond skulu verða undangongulond í arbeiðinum fyrri umhvørvinum og at greiða frá sínum royndum. Kunnleikin um, at okkara nýt-slú- og framleiðslumynstur hevur avgerandi árin á hvørjum standi, umhvørvið er í, hevur við sær, at búskapur og umhvørvi mugu verða viðgjørd í sama viðfangi.

Saman hava Norðurlond týðning bæði fyrri menningina í Evropa og um allan heim. Tí hava Norðurlond við samskipaðum tiltøkum kunnað gjørt sítt til at stimbra altjóða umhvørvisarbeiðið við góðum

átøkum og loysnum, sum hava staðið sína roynd. Hetta arbeiði skal halda fram og framvegis mennast.

Norðurlond gera sítt til, at ES arbeiðir hart við umhvørvismálum. Danmark, Finnland og Svøríki eru limir í ES, og Noreg og Ísland eru við í ES umhvørvisarbeiðinum gjøgnum EBS-avtaluna. Norðurlandska umhvørvisarbeiðið miðar ímóti at bøta um regluverkið og altjóða avtalur í ES á umhvørvisökinum, so at farið verður so munadygt sum til ber undir avbjóðingarnar.

Hvussu umhvørvisspurningarnir verða loystir á okkara nærleiðum hevur serliga stóran týðning fyrri Norðurlond. Norðurlandska umhvørvisfíggingarfelagið (NEFCO) er ein felags norðurlandsk verkætlan, sum fíggar nógvar smáar og miðalstórar umhvørvisverkætlanir í Russlandi og Ukraina og Baltisku londunum. Norðurlandski Íløgubankin (NIB) raðfestir støðugt umhvørvismál hægri, serstakliga tey, ið viðvíkja veðurlagi og Eystrasalti. Norðurlond eru eisini virkin í umhvørvis-samstarvinum á norðpólsleiðum, Barents Evro-Arktiska ráðnum og

í ráðnum fyrir Eystrasaltlond og at arbeiða eftir økissáttmálunum

Nógvar avleiðingar av alheims umhvørvishóttanum eru serstakliga sjónskar á norðpólsumhvørvinum. Norðurlond hava tí tikið fram eina ætlan um umhvørviseitur og veðurlagið á norðpólslaiðum við tí endamáli at varðveita tað heilt serstaka norðpólsumhvørvið. Landfrøðiliga støða Norðurlanda og kunnleikin um viðbrekna norðpólsumhvørvið ger tað natúrligt at gera vart við norðpólin bæði í einum og øðrum altjóða samanhangi.

Altjóðagerð hevur við sær, at lond í allar mátar fáa meira burtúr saman og menna greiðari felagsáskoðanir á tann týdning, umhvørvisspurningarnir hava. Vit verða alsamt meira heft at umheiminum, samstundis sum eftirspurningurin eftir heimsins avmarkaða tilfeingi veksur. At vera við í altjóða samstarvi hevur leingi ligið Norðurlondum næst. Nógvar umhvørvismál fara um mörk og kunnu vera orsök til stríð millum lond og fólk. Umhvørvisspurningar eru til størri ampa fyrir fátæk fólk enn onnur. Tað snýr seg m.a. um oyðimerkur, ið breiða seg, um at

ov lítið vatn er til, um vánaligt reinføri, at vit skera ov nógv av tí tilfeingi, náttúran eigur, um vatnflóðir og onnur ógvuslig verðurfyribrigdi og dálking í fátækra býarpartum.

Skjótt vaksandi búskapirnir í heiminum sum India, Kina og Russland fáa alsamt størri týdning fyrir umhvørvisstøðuna í heiminum. Millum annað gjøgnum menningarhjálp og arbeiði í altjóða felagskapum samvirka Norðurlond fyrir at breiða kunnleika og royndir til hesi og onnur lond um vatn, orku, luft, umhvørvistøkni, kemisk evni og veðurlag.

Eitt norðurlandskt samstarv er farið í gongd at finna fram á ta samvirkan, ið kann vera millum umhvørvisáttmálar og ymsar stovnar fyrir altjóða umhvørvis-samstarv. Norðurlond hava leingi virkað fyrir eini munagóðari altjóða umhvørvisumsiting. Til tess at umhvørvismálini skulu fáa sterkari støðu í ST sum heild, hevur tað eisini týdning at styrkja altjóða umhvørviskránnar hjá ST (UNEP). Farið er undir samstarv, sum snýr seg um samvirkan millum áttmálar, sum snúgvast seg um kemisk evni og burturkast. Líknandi sam-

starv eigur at verða fingið í lag, tá ið ræður um lívfrøðiligt fjølbroytni.

Norðurlandska samstarvið byggir á aðalregluna um norðurlandska nyttu, sum hevur við sær, at londini samstarva, har tað ber til, fyrir at fáa betri úrslit ella spara tilfeingi um somu leið, sum tey virka hvørt sær. Samstarvið kann vera at býta uppgávur sínámillum ella samvirka eftir leisti, ið semja er um. Eftir hesi aðalreglu setir umhvørvis-samstarvið hesi evni í brennidepilin í 2009–2012:

- Veðurlag og luft
- Hav og strandaleiðir
- Lívfrøðiligt fjølbroytni og vistf røðiskipanir
- Burðardygg nýtsla og fram leiðsla

1. Veðurlag og loft

Yvirskipað mál

Forðað verður fyrir álvarso-
mum broytingum í veðurlag-
num á jörðini og byrgt verður
fyrir ávirkanum av veðurla-
gsbroytingum. Dálkað evni
í loftini mugu ikki skaða
umhvørvið og heilsuna hjá
menniskjum.

Halda veðurlagsbroytingarnar
fram, fer mannaættin at verða fyrri
ógvuligum og víðfevndum broyt-
ingum í lívsumhvørvinum og trey-
tunum at matskaffa. Mett verður,
at fortreytirnar fyrri, at djór og
vøkstur fara at broytast ógvusliga
eftir stuttari tíð við álvarso-
mum fylgjum fyrri heilsu og virkse-
mi hjá
menniskjum, landbúnað, ídnað,
bústaðar- og orkuveiting. Útlát
av vakstrarhúsgassi hevur somu
ávirkan, sama hvar tað hendir.
Kostnaðurin hjá samfeløgnum
fer at vaksa og er ringur at meta.
Ábyrgdin fyrri átøkum er sambært
ST-veðurlagssáttmálanum bæði
felags og hjá hvørjum sær. Eitt
og hvørt týðandi veðurlagsátak
hjá einari tjóð verður grundað á
altjóða samstarv. Norðurlond eru
øll sannførd um tann týðning, tað

hevur, at beina fyrri forðingum fyrri
altjóða samstarvi. Orðað verða
tiltøk og stýringsamboð, sum eru
grundað á effektivitet og rættvísi
í londum og ímillum lond, og sum
eggja til tøkniliga menning og
nýskapen.

Luftdálking hevur ringa ávirkan
bæði á umhvørvi og heilsu. Nógv
av hesi dálking fer um landamørk,
til dømis verður svákviltvilita, kø-
vievni, POP (dálkingarevni, ið ikki
verða niðurbrotin), tungmetall
og erfint dust borið langar leiðir
við luftrákinum. Altjóða samstarv
er tí av størsta týðningi á hesum
øki. Seinastu 20 árinu eru týðandi
tiltøk samtykt í Evropa til tess at
minka útlátið av luftdálkandi ev-
num. Hóast framstiginu eru stór, er
kortini nógv arbeiði eftir, áðrenn
yvirskipað umhvørvismál um at
verja mannaheilsu og umhvørvi
eru fingin í lag á evropiskum og
norðurlendskum stigi.

Gongdir at ávirka

Norðurlendskt samstarv kann
verða við til eina nýggja stóræt-
laða altjóða veðurlagssamtykt
undir ST. Tiltøk, ið sett verða í
verk, eru treytað av samstarvi við
ES. Norðurlond kunnu gera mun,

tá ið veðurlags- og orkuloysnin hjá
ES skal verða sett í verk. Gjøgnum
økisfelagsskapirnar kunnu mál um
tillagingar til veðurlagsbroyting-
arnar verða tikin fram. Dálking,
sum fer um landamørk, kann verða
avmarkað gjøgnum norðurlendskt
samstarv um norðpólsleiðir og
innan fyrri altjóða og tvør-evropis-
kar sáttmálar. Felags ES reglur fyrri
ymiska luftdálking eiga at verða
endurskoðaðar og endurnýgg-
jaðar. Altjóða sjóferðslufelagsska-
purin (IMO) bæði í ES og ST fer at
áseta mál fyrri góðsku á brenniev-
num og ymist luftútlát frá sjóferð-
sluni. Norðurlond kunnu eisini
virka fyrri at bøta um samstarvið
millum sáttmálar um veðurlag og
sáttmálar um lívfrøðiligt margfeldi.

1.1 Veðurlagsávirkan

Mál

Semja fæst um nýggja alheims veðurlagssamtykt á fimtandu partsráððstevnuni undir ST verðurlagssáttmálanum (COP 15) í Keypmannahavn á heysti 2009.

Allir statir og landsbólkar binda seg til arbeiði, sum miðar eftir í longdini at minka alt útlát, og at virka fyri varandi haldbæri.

Alheims hitavøxsturin verður avmarkaður til tvey stig celsius í mun til hitalagið framman undan ídnaðargerðini.

Málið hevur kortini ta treyt, at útlátsvøxsturin av vakstrarhúsgassi um allan heim steðgar í seinasta lagi í 2015 og minkar í minsta lagi 50% til 2050 í mun til 1990.

Ávirkanin av veðurlagsbroytingum er ymisk um alla jørðina. Í okkara parti av heiminum er tað serliga norðpólsleiðin, ið kennir sviðan. At minka útlátið hevur harafturímóti eins stóra ávirkan, sama

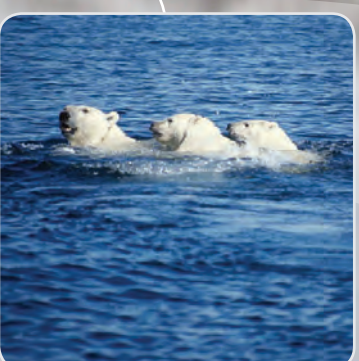
hvar á jørðini, tað er. Ídnaðarlondini mugu slóða fyri, tí tey hava størst útlát fyri hvønn íbúgván. Ofta er tað kortini so, at mest fæst fyri pengarnar við at samtykkja tiltøk á økjum, har fá tiltøk hava verið sett í verk frammanundan

Norðurlond hava sett sær sjálvum høg mál á heimavølli fyri at vísa, at til ber at minka útlátið og enntá varðveita og hækka livistøðið. Samstundis kunnu londini verða við at hjálpa við at stuðla tiltøk, har tey loysa seg best. Norðurlond fara í felag at virka fyri at gera hesi høvuðsmál í veðurlags-samráðingunum sjónlig. Neyðugu útlátsskerjingarnar til tess at javna innihaldið av vakstrarhúsgassi í atmosferuni krevja, at allir stórir búskapur og landabólkar taka á seg sín part av ábyrgdini og eru við í eini bindandi avtalu.

Raðfestingar

- Norðurlond greina í felag tey mál í altjóða veðurlags-samráðingunum, sum hava týðning, og arbeiða fram ímóti at fáa so gott úrslit sum til ber á COP 15 og at síggja til samtyktirnar, haðan verða settar í verk.

- Virka fyri einum veðurlags- og orkupolitikki í ES, sum setur sær høg mál
- Menna altjóða útlátshandil og aðrar smidligar mekanismur til trúverdugar og munadyggar skipanir fyri altjóða samstarv.
- Menna munadygg stýriamboð fyri at minka útlát av veðurlagsgassi.
- At fullnýta kunnleikan m.a. við at brúka Best Available Techniques (BAT) fyri orkudyggar loysnir.
- Fremja í verki loysnir innan fyri IMO til tess at minka veðurlagsávirkanandi útlát frá sjóvegis flutningi, og at virka fyri at menna eina skipan fyri útlátshandil. Ávirka menningina av varandi loysnum fyri at fáa brúkt lívrunnin brennievni.
- Savna upplýsingar um tann týðning, samfelagsbygnaður hevur á veðurlagsútlátið.

1.2 Veðurlagstillaging

Mál

Styrkja evnini at laga seg eftir og avmarka ringu fylgjurnar av veðurlagsbroytingum, serliga fyri lívfrøðiliga fjølbroytnið.

Veðurlagsbroytingar kunnu fara at elva til ógvusligari veður: ódnirnar verða fleiri, avfallið meira og vatnflóðirnar fleiri. Heitari veðurlag ávirkar vistfrøðiskipanirnar og lívfrøðiliga fjølbroytnið á mangan hátt. Havið fer at fløða, útbreiðsluøkini hjá mongum djóra- og plantusløgum fara at broytast, og ávís lívøki hvørva. Ringa árinum av veðurlagsbroytingum kann fara at verða ógvusligt, hóast yvirskipaða málið er at avmarka upphitingina av jarðarknøttinum til tvey stig celsius. Á pólleidunum vita vit, at ávirkanin verður ógvusligari, og at fylgjurnar verða álvarsamar.

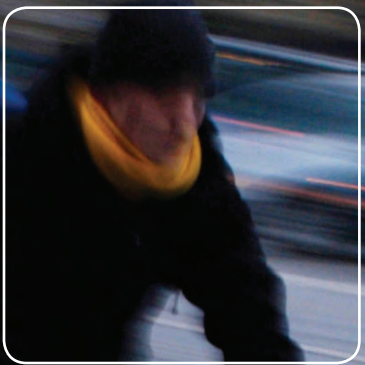
Veðurlagið í Norðurlondum hevur við sær, at upphitingin av jørðini kann elva til broytingar, sum í fyrstani kunnu verða til gagns til

dømis við størri framleiðslu frá skógarbrúki. Norðurlond verða mett at hava góð tillagingarevni sammett við mong onnur lond og øki. Tiltøk í sambandi við veðurlagstillagingar verða sett í verk í mongum geirum, til dømis innan flutning og orku, og skulu ikki skaða náttúruna og umhvørvið.

Raðfestingar

- Menna amboð at búa seg til veðurlagsbroytingar í Norðurlondum.
- Økja kunnleikan um samanhingin millum veðurlagsbroytingar, veðurlagstiltøk og lívfrøðiligt fjølbroytni við atliti at norðurlendskum landslagi og lendi.
- Fáa greiðu á ávirkanina, veðurlagsbroytingar hava á vistfrøðiskipanir, náttúru-tilfeingi, havstreymar og lívfrøðiligt fjølbroytni – serliga á norðpólsleiðum.
- Fáa greiðu á ávirkanini av broyttum avfals- og avsetuviðurskiftum og fløðandi sjógvi.

1.3 Luftgóðska, heilsa og umhvørvi

Mál

Luftdálking fer ikki upp um loyvð markvirði og altjóða krøv.

Altjóða arbeiðið at verja luftina hevur havt við sær, at útlátið av súrum og ovurtaðaðum evnum, av tungmetallum, av lívrunnum umhvørvisetri og av erfinum bitlum er minkað.

Norðurlandskt samstarv um luftvernd hevur verið vegleiðandi fyri at skipa altjóða luftverndarsamstarvið. ES er nú týðningarmesti parturin, tá ið um ræður lóggávu í sambandi við luftvernd. Luftverndarsáttmáli ST (LRTAP) víðkar atlitnið at fevna um øll lond - enntá uttan fyri ES – og tað hevur alstóran týðning fyri Norðurlond.

Tematiska strategiin hjá ES frá 2005 um luftdálking stýrir luftverjuarbeiðinum fram til 2020. Størsta áeggjanin til hesi tiltøk er ávirkanin, luftdálking hevur á heilsuna. Kanningar vísa á víðfevndan ovur-deyðiligleika, sum luftdálking elvir, og sum fyrst og fremst verður sett í samband við

erfinar bitlar. Luftgóðskan í fleiri stórum býum í Norðurlondum er stundum undir loyvda markvirðinum.

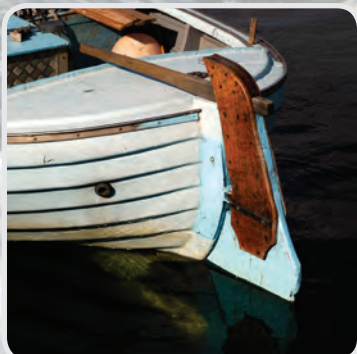
Andra problem orsakade av luftföroreningar som försurning och övergödning är långt ifrån lösta. Försurningsproblemet kvarstår i stora delar av Norden, dock är kvävenedfallet mer betydande idag än nedfallet av svavel. Kvävenedfallet påverkar den biologiska mångfalden och via marknära ozon försakar kväveoxiderna minskad skogsproduktion. Långdistanstransporter av organiska miljögifter och tungmetaller är ett bestående problem som kräver åtgärder.

Aðrir trupulleikar av luftdálking, sum súrnin og ovurtaðing, eru verri enn so loystir. Súrnin er framvegis í stórum pørtum av Norðurlondum, kortini er køvienisavfall meira nú enn sváulavfall. Køvienisavfall ávirkar lívfrøðiliga fjølbroytnið og saman við einum tunnum ozonlagi minkar køvienisavfallið skógarframleiðsluna. Langvegisflutningur av lívrunnum umhvørvisetri og tungmetallum er framvegis ein trupulleiki, ið krevur tiltøk.

Tann ES-lóggáva, sum verður sett í verk á økinum næstu árin, fer væntandi at taka enn eitt stig at minka útlátið. Fleiri tiltøk eru kravd fyri at røkka málinum fram til 2020. Í hesum arbeiði verður tað alsamt eyðsýniligari, at luftdálking kann ikki verða skild frá veðurlagsspurninginum.

Raðfestingar

- Fåa lagt avgerðargrundarlagið, so ES-fyriskipanir og altjóða semjur kunnu verða settar í verk, til tess at minka útlátið av smáum bitlum frá ferðslu, lívrunnum brennievni og upphiting.
- Virka fyri at minka útlátið og ávirkanina av súrnaðum og ovur-taðaðum evnum.
- Fyribyrgja og minka útlát, sum fer um mörk, fyrst og fremst kyksilvur, poly-aromatiskt kolvetni og dioxin
- Gera vart við sambandið millum veðurlags- og lufttiltøk.
- Samstarva fyri at lætta um altjóða samráðingar, og at minka útlátið út í luftina, við tí í hyggju, at minka útlátið av dálking, sum fer um landamørk.

2. Hav og strandaleiðir

Yvirskipað mál

Norðurlendsku havleiðirnar hava eina góða vistfrøðiliga støðu í seinasta lagi 2020.

Norðurlendsku havleiðirnar verða brúktar á burðardyggan hátt.

Kring Norðurlond eru stórar og ymisligar havleiðir, sum hava stóran týðning fyri lívfrøðiliga fjølbroytnið og vælfærdina hjá fólkinum, ið her býr. Fiskivinna, útlív og ferðavinna eru øll treytað av, at høvini eru í góðum vistfrøðiligum standi. Tí er neyðugt at samtykkja tiltøk til tess at verja havið og at minka hóttanirnar móti vistfrøðiskipanini, fyrst og fremst ovurtaðing, ovurfisking og eitrán. Dálking, sum stavar frá keldum á landi, skal serligur dentur verða lagdur á.

Støðan í Eystrasalti er álvarsom. Ovurtaðing er ikki bara ein hóttan í móti vistfrøðiskipanini, men eisini í móti búskaparliga vøkstrinum á teimum leiðum. Gjøgnum nýggjar ES-fyriskipanir, serliga við rammu-fyriskipanum um arbeiðið fyri

høvunum og við rammu-fyriskipanum um vatn ber til at fara undir munagóð tiltøk.

Gjøgnum HELCOM er ein virkisætlan fyri Eystrasalt, Baltic Sea Action Plan (BSAP) samtykt við nógvum ítøkiligum tiltøkum og ætlanum fyri ymisk lond, fyri at minka vandan, ið stendst av køvievni og fosfor í havinum. Krøvini, tá ið talan er um fosfor, eru strangari enn í ES. At øll Eystrasaltlond eru við, ikki minst Russland, er týðningarmikið. Altjóða figingarstovnar sum NEFCO og NIB og ymisk ES-figgingaramboð eiga at hava týðandi leikpart at verja umhvørvið í Eystrasalti.

Evni, ið gera seg inn á umhvørvið, og sum ofta koma langvegis frá, savnast í føðsluketuni og verða hóttanir í landnyrðingspartinum av Atlantshavinum. Tað snýr seg um seigilváða lívrinnað dálking, tungmetall og geislavirkin evni. At greina og avmarka nýtisluna og at fara betur um slík evni er týðningarmikið, og tað arbeiðið skal verða stýrt eftir altjóða avtalam.

Minkandi havísur letur upp nýggjar leiðir fyri sjóferðslu, fiskiskapi og

aðrari nýtlu, sum økir vandan fyri umhvørvinum, serliga á Norðpólsleiðum. Altjóða samstarv er tí neyðugt fyri at verja umhvørvið í hesum viðbreknu økjum.

Gongdir at ávirka

Norðurlond hava týðandi leikpart í økis-havverndarsáttmálunum (HELCOM och OSPAR) og í norðpólsarbeiðinum (PAME) fyri at verja havið. Altjóða ásetingar fyri umhvørvisávirkan frá sjóferðsluni verða gjørdar í ES-sjóferðslufelagsskapinum, har Norðurlond virka fyri somu áhugamálum at minka útlát og verja havleiðirnar. Vernd av havleiðum er ein samtykt arbeiðsskrá í arbeiðinum við sáttmálanum um lívfrøðiligt fjølbroytni (CBD). Komandi ES-Eystrasaltsstrategi, ES havfyriskipanin og virkisætlanin hjá HELCOM fyri Eystrasalt og týðningarmikil amboð til tess at bota havumhvørvið. Broytingarnar, sum eru í gongd í ES í landbúnaðar- og fiskivinnupolitikki, fara at ávirka havumhvørvið.

2.1 Umsiting, grundað á vistfrøðiskipanir

Mál

Hond er tikin um virðini og tilfeingið í hav- og strandumhvørvum, sum verða umsitin eftir eini heildarætlan.

Vistfrøðiskipanirnar í høvunum og strandaleiðunum eru viðbreknar, og mannavirksemi ávirkar skipanirnar nógv. Mong fólk seta sítt álit á havið, fyri at fáa sína inntøku og at hava eitt gott lív. Tað er tí týðningarmikið, at ein heildarætlan verður gjørd, fyri at umsita tað. Lívfrøðiligt tilfeingi má verða brúkt burðardygt, soleiðis at skilja, at vistfrøðiskipanirnar og lívfrøðiliga fjølbroytnið verður varðveitt.

Við ES rammu-samtyktunum um vatn og hav verður ein heilda-

ráskoðan brúkt, sum grundar sítt virksemla á vistfrøðiliga støðuna, og øll tiltøk verða mett saman. At leggja ætlanir fyri høv og strandaleiðir gerst alt týðningarmeiri, tá ið trýstið økist í hvørjum at brúka leiðirnar til ymisk endamál. Tað er týðningarmikið, at tann nýtsla, sum er í norðurhøvum, verður skipað eftir, hvørjar avleiðingar tiltøk hava á umhvøvið.

Raðfestingar

- Virka fyri, at Quality Status Report í OSPAR verður samskipað við ES samtyktirnar um vatn og hav.
- Arbeiða fyri at menna og brúka stýringsamboð og fíggingarmekanismur.
- Samstarva til at fáa ES samtyktirnar um vatn settar í verk við tiltøkum.
- Samstarva á altjóða stigi, so at útlát av barlastvatni, luftútláti og avlopsvatni frá sjóferðslu verður stýrt, tí at havvistfrøðiskipanirnar eru so viðbreknar.
- Fáa í lag netverk við vardum leiðum í norðurhøvum.

2.2. Overtaðing

Mál

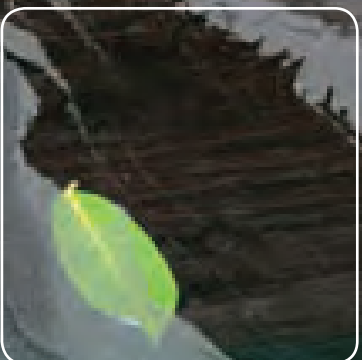
Overtaðing er minkað, so at vistfrøðiskipanirnar kunnu verða varðveittar, og góð vistfrøðilig støða verða hildin.

Overtaðing er ein stórir trupulleiki í Eystrasalti, Kattegatt, Skagerrak og á teimum strandaleiðunum, av tí at føðslusaltið hevur verið alt ov nógv. Javnvágin í havvistfrøðiskipanunum er eisini skeiklað av overfisking. Algnøgdir órógva langar strandaleiðir og algublóman á opnum havi kemur eisini fyri. Stór tiltøk eru neyðug, til tess at minka nøgdin av køvievni og fosfori, sum verða beind út á sjógv, úr stórum og smáum samfeløgum, frá landbúnaði, skógarbrúki og ídnaði. Í virkisætlanini hjá HELCOM fyri Eystrasalt eru mál sett upp um, at overtaðing skal minka til eitt stig, sum hevur við sær, at havið kann koma fyri seg aftur.

Raðfestingar

- Samstarva um tiltøk serliga eftir ES samtyktunum um vatn og hav og virkisætlanini hjá HELCOM fyri Eystrasalt
- Økja kunnleikan og upplýsingarnar um, hvussu tað ávirkar havið og vistfrøðiskipanirnar í havinum at leiða føðsluevni til havs.
- Økja kunnleikan um sambandið millum overtaðing og veðurlagsbroytingar.
- Menna virkishátt, tiltøk og stýriamboð og reina tøkni at avmarka útlát við tøðevnum
- Virka fyri, at ES landbúnaðarpolitikkur, sum eisini fevnir um umhvørvisstuðulsætlanir, verður lagdur soleiðis til rættis, at atlit verða tikin til ávirkanina á vatnumhvørvið.

2.3 Vandamikil evni í havinum

Mál

Útlát av skaðiligum dálkingarevnum, sum seint verða niðurbrotin, er so lítið sum til ber og órógvur ikki virksemið hjá vistfrøðiskipanunum. Fiskur og annar sjómatur kann verða etin, og eingin vandi er fyri heilsuni.

Skaðilig evni ávirka og skaða vatn-vistfrøðiskipanir við beinleiðis ávirkan í nánd av útláti ella gjøgnum óbeinleiðis umhvørvis- og heilsuávirkan, tí tey krækja seg í føðsluketuna. Ágangurin á vistfrøðiskipanirnar frá vandamiklum evnum kann minka við at brúka minni eitrandi evni, ið savnast í lívrinum tilfari, og sum seint

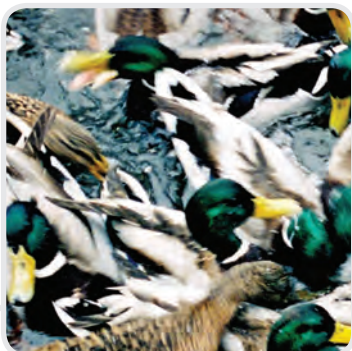
verða niðurbrotin, og við effektivt at reinsa útlát sum endar á sjónum ella í vatni og við at viðgera umhvørviskaðiligt burturkast betur. Føðslufátækar vistfrøðiskipanir og vistfrøðiskipanir undir trýsti eru serliga viðbreknar fyri eitrandi evnum. Vistfrøðiskipanirnar í Norðuratlantshavi og á pólleidum eru ávirkaðar av lívrinum umhvørvisetri, sum er flutt langar leiðir, og tungmetalum. Nýtt umhvørvisetiur, sum t.d. dálking við lívrinum evnum við halogeni, krevur serstakliga at verða drigið fram í ljósið.

Við tað at IMO hevur klassað Eystrasalt sum serliga viðbrekið havøki, vórðu verjutiltøk sett í verk, sum hava gjørt sítt til at minka vandan fyri, at før renna á

hvørt annað. Skipaferðsla, ikki minst oljuflutningur, økist ógvusliga. Útlát frá skipaferðslu íroknað oljudálking er tí ein vaksandi trupulleiki.

Raðfestingar

- Gera sítt til at fáa í lag altjóða semjur um at avmarka vandan fyri umhvørvið, sum elvdur verður av eitrandi evnum, sum eru torfør at bróta niður, og sum savna seg í lívrinum tilfari.
- Økja og bera kunnleikan um, hvar umhvørvisetrið á norðurlandsku havleiðunum og í norðpólsumhvørvinum kemur fyri, hvussu tað breiðir seg, og hvørja ávirkan tað hevur, fyri at kunna samtykja effektiv tiltøk at minka útbreiðsluna.
- Finna fram á, hvaðan ávís vandamikil evni sum dioxin, kyksilvur og PCB koma, og hvussu tey breiða seg, við tí miði at seta tiltøk í verk.
- Økja kunnleikan um, hvussu veðurlagsbroytingar ávirka tilfærslu, flutning og umgerð av kemiskum evnum í havinum.

Umhverfivirkisskrá 2009–2012 Lífræðilligt fjölbroytni og vistræðiskipanartænastr

3. Lívfrøðiligt fjølbroytni og vistfrøðiskipanartænastur

Yvirskipað mál

Náttúruumhvørvið verður um-sitið á burðardyggan hátt við tí í hyggju at verja tilgongdirnar í náttúruni og virðini í menta-narlandsløgunum soleiðis, at tænastrnar í vistfrøðiskipanu-num verða varðveittar.

Náttúran og hennara vistfrøðiski-panir virka sum ein týðandi lívgevandi vevnaður, og at varð-veita henda vevnað støðugan er neyðugt. Menniskjunnar lívskor eru ávirkað av evnum okkara at liva í samljóði við vistfrøðiski-panirnar og at nýta tær, uttan at órógva tær. Virkandi vistfrøðiski-panir er ein fortreyt fyri vælveru og vælstandi, av tí at tey gera reina luft, reint vatn, reinan mat, heilivág og aðra lívfrøðiliga rávøru, samstundis sum tey gera sítt til sinnislaga og likamliga vælveru. Vistfrøðiskipanirnar kunnu eisini bróta niður og gera útlát frá menniskjaligum virkse-mi óskaðiligt

Alheimsgerðin ger sítt til, at tað verður alsamt týðiligari,

at tilburðir og gerðir í einum parti av heiminum kunnu ávirka umhvørvið í einum heilt øðrum parti av heiminum. Mannaávirka-nin á vistfrøðiskipanirnar er nú vorðin so víðfevnd, at fylgjurnar verða ógvuliga torførar at bota aftur. Vistfrøðiskipanir undir trýsti megna verri at laga seg eftir veðurlagsbroytingunum. Tí er tað týðandi, at seta ljós á, at varðvei-ta tey virði, sum vistfrøðiskipanir skapa og kunnu geva.

Norðurlond halda úrslitini av ST-kanningini Millennium Ecosys-tem Assessment vera ógvuliga týðningarmikil. Kanning ger vart við tænastrnar í vistfrøðiskipa-nunum, og hvussu neyðugt, tað er, at varðveita virkse-mið hjá vistfrøðiskipanunum.

Gongdir at ávirka

Norðurlond dríva á at røkka hø-gum og ítøkiligum málum innan fyri ST-samtyktirnar og ST-økis-samstarvið, sum fevnir um allan heim, at verja lívfrøðiliga fjøl-broytnið, serstakar vistfrøðiski-panir, landsløg og hótt djóra- og plantusløg. ES-samstarvið, serliga Natura 2000, men eisini evropiska landslagssamtyktin

eru onnur týðandi øki at ávirka. Norðurlond geva sítt íkast við felags serkunnleika og royndum í altjóða samstarvi um vernd og burðardyggari og rættvísari nýtslu av ílegutilfeingi.för skydd samt hållbart och rättvist utnyttjande av genetiska resurser.

Umhverfivirkisskrá 2009–2012 Lífræðilligt fjölbrovni og vistræðiskipanartænastr

3.1 Lívfrøðiligt fjølbroytni

Mál

Missurin av lívfrøðiligum fjølbroytni er steðgaður.

At menna djóra- og plantusløg og stovnar er ein ógvuliga drúgv gongd, og nú á døgum hvørva nógv fleiri djóra- og plantusløg, enn natúrligt er. Uppgávan, at varðveita lívfrøðiliga fjølbroytnið undir bráðligari veðurlagsbroyting, hevur ongantíð áður verið sett mannaættini. Tað kann henda, at stovnar, djóra- og plantusløg og vistfrøðiskipanir varðveita móguleikan at laga seg eftir einum broytiligum heimi. Men tað kann eisini hava við sær, at ávís sløg flyta norðureftir og upp í hægri lendi, og at onnur djóra- og plantusløg flyta inn.

Ílegufjølbroytni bótir um fortreytirnar fyrri, at djóra- og plantusløg skulu klára tillagingina. Bæði at varðveita umstøðurnar og laga seg til nýggjar umstøður eigur at verða grundarlagið undir norðurlenska samstarvinum um at steðga missinum av lívfrøðiligum fjølbroytni

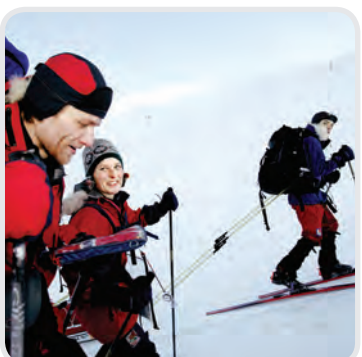
fyrri ár 2010. Norðurlandskt samstarv um ílegubroyttar organismur skal halda fram, millum annað samstarvið millum norðurlenskar myndugleikar um lív-trygd og vandametingar í sambandi við støðumeting og eftirlit.

Arbeiðið við ílegutilfeingi er grundað á framburðargott norðurlandskt samstarv tvørtur um starvsmørk, við tí fremst í huga, at varðveita ílegutilfeingið og rættvísliga at byta nyttuna av tí. Samstarvið skal gera sítt til at fáa altjóða avtalur um ílegutilfeingið framdar í verki. Arbeiðið við at varðveita ílegutilfeingið fer framhaldandi at verða í brennideplinum, til ST-millenniummálið er rokkið ár 2010.

Djóra- og plantusløg og vistfrøðiskipanir í fjallalendum í Norðurlondum og á norðpólsleiðum eru serliga í vanda. Vatnumhvørvi eru aðrar vistfrøðiskipanir, sum hava stóran týdning í Norðurlondum. Fremmand djóra- og plantusløg, sum álvarsliga gera seg inn á lívfrøðiliga javnvágina, ið er, eru stór hóttan ímóti lívfrøðiliga margfeldinum. Tey eru ein hóttan, ið ætlandi verður størri enn øktar veðurlagsbroytingar.

Raðfestingar

- At útgreina felags norðurlenskt íkast til nýggju málsetningar í CBD eftir ár 2010
- Økja kunnleikan um týdningin, veðurlagsbroytingar hava á lívfrøðiliga fjølbroytnið.
- Samstarva um verndartiltøk at bjarga djóra- og plantusløgum og vistfrøðiskipanum, sum eru hótt.
- Lýsa fylgjurnar fyrri lívfrøðiligt fjølbroytni, landsløg og vistfrøðiskipanir av at brúka alsamt meira av biomassa, eisini fylgjurnar av at brúka meira lívrunnið brennievni í flutningsgeiranum.
- Gera stýringsamboðini fleiri og betri, serliga búskaparlígu stýringsamboðini, sum kunnu gera sítt til at varðveita lívfrøðiligt fjølbroytni.
- Forða fyrri at fremmand invasiv djóra- og plantusløg verða innflutt.
- Styrkja arbeiðið at fáa altjóða avtalur framdar gjøgnum norðurlandskt tvørgeira samstarv og greiða lögfrøðiligu støðuna viðv. villum ílegutilfeingi.

3.2 Landslag, mentanarumhvørvi og útilív

Mál

Náttúra og mentanararvur Norðurlanda er tryggjaður.

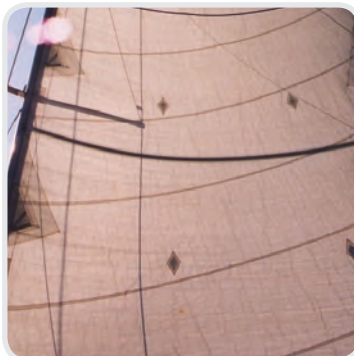
Atgond til náttúru- og mentanarumhvørvi er tryggjað og økt.

Útilív fremur heilsu og lívsgóðsku hjá fólki og er samantflættaður partur av samfelagsmenningini.

Landslagið í Norðurlondum verður ávirkað av bráðligum og ógvusligum samfelagsbroytingum. At markirnar verða brúktar ávirkar eisini lívfrðiliga fjölbroynið og ger eyðsýnliga sítt til at treyta, hvørji lívsumhvørvi, djóra- og plantusløg og hvørjar vistskipanir eru í landslagnum nú. Tá ið evropiska landslagssamtyktin verður sett í verk, er tað týdningarmikið, at tey, sum umsita lendi, bygging og ætlanir og stýra, hvussu náttúrutilfeingið og mentanarumhvørvið verður umsit, viðurkenna landslagið og tann týdning, tað hevur fyri menniskju.

Vøksturin í ferðing og ferðavinnu hevur nýggjar umhvørvistrupul-

leikar við sær, men eisini nýggjar møguleikar hjá menniskjum at hava eitt útilív. Atgongd til náttúruøki, mentanarøki og útilív í nánd hevur stóran týdning fyri, hvussu væl fólk trívast. Útilív hevur góða lívsgóðsku við sær, betri heilsu, økt umhvørvismedvit og fatan av tí týdningi, ein burðardygg umsiting av náttúru- og mentanartilfeingi hevur. Tað hevur stóran týdning at geva almenninginum upplýsing um hesi virði.

Raðfestingar

- Økja kunnleikan um tann týdning, sum landslag og mentanararvur hava fyri góða lívsgóðsku, og gera henda kunnleika sjónligan.
- Stimbra umhvørvisvinaligt útilív fyri nýggjar og gamlar brúkarabólkar.
- Skjalprógva sambandið millum útilív og heilsu og gera tað sambandið sjónligt.
- Samstarva so at evropiska landslagssamtyktin verður framd í verki.

4. Burðardýgg nýtsla og framleiðsla

Yvirskipað mál

Nýtsla og framleiðsla fer fram á tann hátt, at umhvørvið og heilsustøðan kunnu verða bøtt, og at tilfeingisnýtslan verður munadygg og burðardýgg.

Ein tann størsta byrðan fyri umhvørvið stendst av tí vanliga nýtslumynstrinum, sum søplar burtur náttúrutilfeingið. Flestu framleiðsluhættir kunnu verða broyttir soleiðis, at teir brúka lítið av náttúrutilfeinginum og hava ógvuliga lítið utlát. Ein framleiðslupolitikkur, ið er virkin og hevur atlit at umhvørvinum, minkar bæði skaðan av kemiskum evnum og ávirkanina av burturkasti, samstundis sum minst verður tikið av tí náttúrutilfeingi, ið ikki endurnýggjar seg.

Arrini í vistfrøðiligu skipanunum gerast alsamt greifligari, og tað fær alsamt størri týðning at bróta samvirkanina millum búskaparlígan tilvøkstur og umhvørvisárin. Norðurlond eru á mangan hátt ein

felagsmarknaður við sama vøruútboði og líkum nýtslumynstrum. Londini kunnu tí saman verða við til at menna framleiðsluhættir, ið laga seg eftir umhvørvinum og stimbra sínámillum ávirkan millum nýttsu, ið er umhvørvismedvitin, og eitt vøruútboð, ið hevur atlit at umhvørvinum. Eitt annað øki í vøksstri er nýttslan av nýggjum tilfari, til dømis nanotilfari, sum krevur bæði nýggjan kunnleika og nýggjar reglur.

Gongdir at ávirka

Norðurlond skulu halda fram at menna, tillaga, fremja í verki og samskipa altjóða samtyktir og aðrar kjarnuavtalur um kemisk evni og burturkast. Altjóða samstarvið um burðardýgga menning, sum eisini fevnir um strategiir um burðardýgga nýtslu og framleiðslu (Marrakechprocessin) og altjóða kemisk-evnaumsiting (SAICM) fer at halda fram, verður ment og fylgd. Norðurlond kunnu við samskipaðum átøkum í hesum starvinum styrka sína ávirkan og gagna úrslitum bæði á alheimstigi og økisstigi.

Farið er undir at seta í verk og tillaga nýggja ES regluverkið fyri ke-

misk evni, REACH. Ein nýggj rammasamtykt um burturkast verður sett í verk hetta virkisskeiðið. ES-strategiini um burðardýgga nýtslu og framleiðslu og grønt alment innkeyp lýsir hvørja leið, arbeiðið í ES fer at halda. Uppskot um nýggjar og endurbøttar fyriskipanir um eko-snið, Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC), umhvørvisgóðkenning (EMAS), og ES umhvørvismerking er eisini umráðandi at ávirka. Royndirnar frá umhvørvismerkinum Svani eiga at verða fullnýttar, tá ið ES – umhvørvismerkingin Blóman verður ment.

4.1. Kemisk evni og ringræsur

Mál

Ring ávirkan frá kemiskum evnum í vörum á heilsu og umhverfi, útlát og burturkast verður minkað so nógv sum til ber.

Kemisk evni kunnu skaða umhverfi og heilsu. Nógv hefur verið gjørt til tess at minka henda vanda, men als ikki nóg mikið. Stór avbjóðing er í at avmarka útlát frá framleiðslu, vøru, og hvussu heilsu- og umhvørviskaðilig kemisk evni verða handfarin sum burturkast, sum savnar seg í føðsluketuni og at enda skaðar heilsu okkara við tí mati, vit eta.

Kunnleikin til fylgjurnar av útláti og nýtsluna av kemiskum evnum hevur fyrri neyðini at vaksa við atliti at samvirkanum og má verða skoðað í sambandi við lívsringræsur. Fyrst og fremst er innihaldið í heilsu og umhvørvisvandamiklum evnum í viðgjørdum vörum ofta ókent. Tær royndir Norðurlond hava og kunnleikastøðið skapa fortreytir fyrri at

halda fram við altjóða samstarvi.

Umhvørvisvandamikil evni verða flutt langa leiðir gjøgnum luft, havstreym og m.a. flytifugl og annað livandi. Hetta ger, at Norðurlond, serliga norðpólsleiðir, verða ávirkað av øðrum pørtum av heiminum.

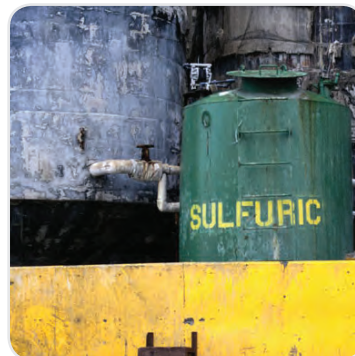
Raðfestingar

- Samstarva um at fremja ES-lóggávu REACH í verki, serstakliga við at gera ES leiðreglur.
- Virka fyrri at endurskoða ES-lóggávu um líveitur og vakstrarverndarevni.
- Virka fyrri, at royndarhættir, vandametingar og lóggáva verða lagað eftir nanotilfari og at økja kunnleikan um umhvørvisvanda, ið stavar frá kosmetikki og heilivági.
- Halda fram at virka fyrri bindandi altjóða avtalum um kyksilvur.
- Styrkja altjóða avtalur, sum eru í gildi, um kemisk evni og heimsfevndu strategiina um at umsita kemisk evni (SAICM).
- Ávirka, hvussu ES-samtyktin um burturkast verður evnað

og kann verða framd í verki.

Ávirka aðrar fyriskipanir um burturkast og eina nýggja rammusamtykt um mørk.

- Virka fyrri altjóða arbeiðinum við Montrealprotokollini og at endurnýggja ES-fyriskipanina um ozonoyðandi evni.
- Fremja samvirkan millum arbeiðið við kemiskum evnum, vøru og burturkasti, við tí í hyggju, at gera ringræsur og endurvinning av burturkasti tryggari og effektivari.

4.2 Tilfeingiseffektivitetur og umhverfisrikin marknaður

Mál

Umvörvisávirkan frá vöru og burturkasti í eini lífsringrás er so lítil sum til ber.

Norðurlond eru undan-gongulond, tá ið tað snýr seg um umhvörvistillagað innkeyp.

Burðardýgg og munadygg um-siting av náttúrutilfeinginum er fingin í lag.

Týðningarmikið er at skapa marknaðarfortreytir, sum stimbra eko-nýhugsan og eko-snið og skunda undir at fáa vinnulív og brúkarar at gera íløgur og keypa á tann hátt, at tað minkar um og forðar fyri umhvörvistrupulleikum í framtíðini. Lóggávan skal seta í verk umhvörvistøkniliga nýskapan og menning soleiðis, at norðurlandskar fyrirkur betri kunnu brúka teir marknaðarmøguleikar, sum skaptir verða, tá ið eftirspurningurin eftir umhvörvisvinaligari vöru fer at vaksa.

Sambandið millum handil, umhvörvi og kunningartøkni,

ikki minst í ljósinum av alheims-gerðini, eigur at koma fram í ljós. Búskaparlig stýringsamboð eiga at verða meira brúkt.

Umvörviskunning er týðning-armikið amboð í arbeiðinum at fremja burðardýggja nýtslu. Norðurlond hava framburðargott samstarv við norðurlandska umhvörvismerkinum Svaninum, og virðishækkanin av Svaninum frá 2008 bendir á fleiri menning-armøguleikar

Alment innkeyp svarar fyri stóran part av marknaðinum í Norðurlondum og í ES. Grønt alment innkeyp er raðfest høgt í øllum Norðurlondum og í altjóða samvinnu. Norðurlandska samstarvið um felags ásetingar fyri alment innkeyp ber ávøkst. Tað er serliga týðningarmikið, at tað almenna slóðar fyri at menna grøna tøkni.

Alheimsmarknaðurin fyri umhvörvistøkni og loysnir, lagaðar eftir umhvörvinum, veksur skjótt. Norðurlond arbeiða hvør í sínum lag við umhvörvistøkni og fyri at at fáa í lag evropisku virkisætlanina um umhvörvistøkni (ETAP). Nógv kann verða vunnið

á umhvörvisøkinum við at spjaða umhvörvistøkni, ið longu er á marknaðinum.

Raðfestingar

- Halda fram at menna stýringsamboð og skapa fortreytir fyri øktum tilfars- og orkueffektiviteti. Millum annað gjøgnum norðurlandska ávirkan at fáa ES-samtyktina um eko-snið og nýggju rammusamtyktina um burturkast framar í verki.
- At bøta samskipanina og brúkið av ymsum amboðum til umhvörviskunning, til dømis Svanan. ES-blómuna, vørumerkingar og aðra merkingar.
- Stimbra framhaldandi menning av tøkni-innkeypi og almennum innkeypi, sum gera sítt til øktan part av eko-nýhugsandi og kostnaðareffektivum vørum og tænaðum á marknaðinum.
- Menna veðurlagshvarvini í Svanamerkingini.
- Fara undir burðardýggja nýtslu og framleiðslu við at menna lögligar fortreytir og búskaparlig stýringsamboð.

At fremja í verki og fylgja við

Norðurlensku ráðharrarnir (MR-M) hefur yvirskipaðu politisku ábyrgdina av umhvørvissamstarvinum. Undir MR-M er ein embætismannanevnd (ÄK-M), sum hefur ábyrgdina av, at Umhvørvisvirkisskráin verður framd. ÄK-M fær í sínum arbeiði hjálp frá eini arbeiðsnevnd (AU). Skrivstovan hjá Norðurlensku ráðharrunum (NMRS) samskipar ymsu stigini í samstarvinum við formanslandið og hini londini og sjálvstýrandi økini. Fíggarætlanin hjá Norðurlenska ráðharraráðnum verður samtykt av norðurlensku samstarvsráðharrunum. Parturin, ið umhvørvisgeirin eigur, býtur ÄK-M út.

Nakrir arbeiðsbólkar og netverk hava ábyrgdina av at fáa hesa Umhvørvisvirkisskrá framda í verki. Tað fer einamest fram í verkætlanarsamstarvi, og í felagsskapunum verða nýggj mál fyrireikað, sum verða sett í gongd tað tíðarskeið, ið virkisskráin varar. Stig kunnu verða tikin av umhvørvisráðharrunum og av embætismannanevndini og av sjálvum arbeiðsbólkunum.

Ítøkiligar verkætlanir, ið settar eru í brennidepilin, kunnu verða framdar í verki effektivt og smidliga, og tað

er týðandi partur av norðurlenska umhvørvissamstarvinum. Dømi um verkætlanir, ið longu er framdar í verki, sum eru sjónligar og hava havt stóra ávirkan í breiða norðurlenska verkætlanarsamstarvinum, er at áseta mál fyri grønt alment innkeyp, at menna útlátshandil við vakstrarhúsgassi í Eystrasalti, lívfjølbroytis-indikatorar, arbeiðið við innrás av fremmandum djóra- og plantusløgum (NOBANIS), samtyktin um náttúru og mentanarumhvørv og faktablaðið um kyksilvur í alheimssamráðingum í UNEP.

Í arbeiðsbólkunum eru serfrøðingar frá norðurlenskum myndugleikum og umsitingum við ymsum førleika. Kunnleiki frá norðurlenska samstarvinum verður soleiðis fluttur til arbeiðið í ymsu londunum.

Árliga gjøgnumgongdin av Umhvørvisvirkisskránni og raðfestingunum í henni fer fram gjøgnum arbeiðsskrá og virkisfrágreiðingar, sum ÄK-M góðkennir. Umframt tað skal ÄK-M hava eftirlit við, um tørvur er á stórvegis broytingum í skránni og í tí samhangni leggja seg eftir at síggja avbjóðingar innan fyri umhvørvisøkið frammi í tíðini.

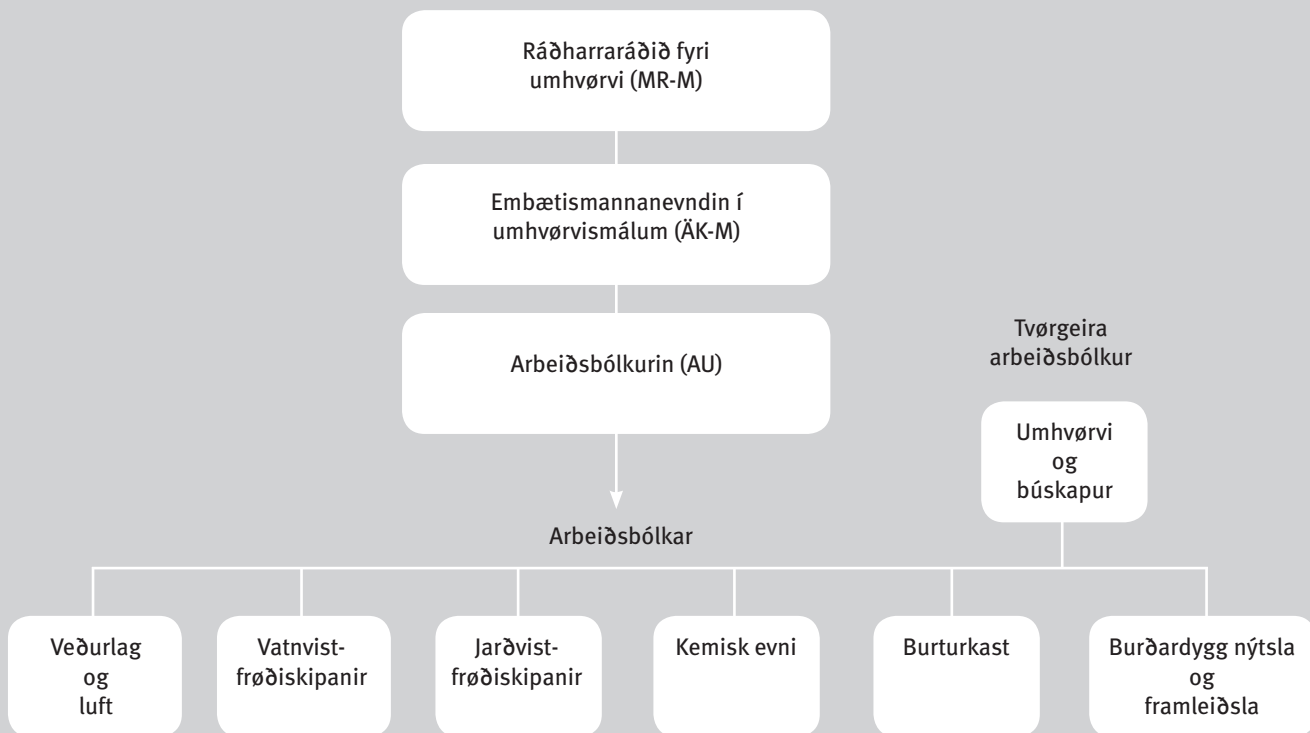
Upplýsingarstrategi e tikin upp í norðurlenska umhvørvissamstarvinum (ANP 2001:748). Longu tá ið farið verður undir eina verkætlan, skulu øll, ið eru við, hugsa um, hvussu úrslitið skal verða borið fram og hvør, ið skal hava tað. Tað hefur stóran týðning, at úrslitið av verkætlanini verður sjónligt bæði innan- og uttanlands. Nýggir mátar verða royndir at brúka úrslitini av norðurlenska samstarvinum á umhvørvisøkinum. Dentur verður lagdur á upplýsing í arbeiðsskráunum hjá arbeiðsbólkunum, og upplýsing skal verða flættað inn í verkætlanina.

Av tí, at umhvørvismál mugu verða skoðað í eini heild, er samstarvið millum arbeiðsbólkarnar og tvørgeira samstarvið umráðandi. Tvørgeira samstarvið skal helst fáast í lag í gjøgnum verkætlanir, sum eru tíðaravmarkaðar.

Norðurlenskir stovnar hava fyrimunir av at verða við. Harafturat er tørvur á samstarvi millum umhvørvis- og brúkarafelagsskapir, vinnulív, kommunur og almenning. Samstarvið við granskingarheimin hefur týðning til tess at byggja upp kunnleika um umhvørvið. Serstakliga týðandi samstarv felagar innan umhvørvisgeiran eru NEFCO og Svanurin.

Fyriskipan

Styttingar

- **BAT** Best Available Techniques
- **BSAP** Baltic Sea Action Plan
- **CBD** Convention on Biological Diversity
- **COP 15** United Nations Climate Change Conference 2009
- **EBS** Evropiska búskaparlíga samstarvsókið
- **EMAS** Eco-Management and Audit Scheme
- **ETAP** Environmental Technologies Action Plan
- **EU** Europeiska unionen
- **FAO** Food and Agriculture Organization
- **FN** Förenta Nationerna
- **HELCOM** Helsinki Commission
- **IEG** International Environmental Governance
- **IMO** International Maritime Organization
- **IPPC** Integrated Pollution Prevention and Control
- **LRTAP** Long-Range Transboundary Air Pollution
- **NEFCO** Nordic Environment Finance Corporation
- **NIB** Nordic Investment Bank
- **NOBANIS** The North European and Baltic Network on Invasive Alien Species
- **OSPAR** Oslo Paris Convention
- **PAME** Protection of the Arctic Marine Environment
- **PCB** Polychlorinated biphenyls
- **POPs** Persistent Organic Pollutants
- **REACH** Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals
- **SAICM** Strategic Approach to International Chemical Management
- **UNEP** United Nations Environmental Programme

Samráðingarbólkur

FORMAÐUR

Jeanette Krantz

DANMARK

Carl Bjørn Rasmussen

FINNLAND

Ann-Britt Ylinen
Magnus Nyström

FØROYAR

Jákup Pauli Joensen

ÍSLAND

Sigurbjörg Saemundsdóttir

NOREG

Jon Opem

SVØRÍKI

Jeanette Krantz
Ann Sofi Israelson

ÁLAND

Helena Blomqvist

NORDURLANDSKA RÁÐHARRARÁÐIÐ

Nikolaj Bock
Mats Ekenger
Kaarina Huhtinen
Josephine Lindegaard

norden

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18

DK-1255 København K

www.norden.org

Umhvörvisvirkisskrá 2009–2012

Tað er ein røð av umhvörvisavbjóðingum sum mugu takast í álvara – nationalt, regionalt og globalt. Her verður serstakliga hugsa um umhvörvisbroytingar, nýtslu og útlát av veðurlagsgassum, verju av havsins vistskipanum og harumframt varðveitslu av lívfrøðiliga margfeldinum. Tað er neyðugt at styrkja samstarvið millum norðanlondini soleiðis at tøka tilfeingið verður troytt mest møguligt og eisini fyri at finna fram til felags loysnir.

Norðanlondini hava sum stevnu at ganga á odda innan umhvörvisøki og at vísa øðrum á sínar royndir. Vitanin um at okkara nýtslu- og framleiðslumynstur spælur ein týðandi leiklut fyri umhvörvisstøðuna, eigur at hava við sær at búskapur og umhvørvi verður hugsað saman framyvir.